

Verslag expertmeeting

'Happy Planet Index'

Platform Duurzame en Solidaire Economie

Provinciehuis Zuid-Holland, Den Haag, 22 februari 2013, 13.30 – 16.00 uur

Deelnemers

Frans van der Steen, Gerrit Stegehuis, Jan Juffermans, Michiel Hobbelt, Jan Ott, Masha Trommel, Martien Kromwijk, Jeroen Boelhouwer, Menko Wiersema, Matthijs Steeneveld, Pepijn Vloemans, Paul Engel, Koen Vredereg (voorzitter en verslag) en Martijn Jeroen van der Linden (verslag).

Samenvatting

Tijdens deze middag is er kennis gedeeld over de werking en de toepassing van de Happy Planet Index (HPI). De aanwezigen hebben zich eerst geïntroduceerd en hun interesse in dit onderwerp toegelicht. Velen bleken al lang met het meten van geluk en welzijn bezig te zijn.

Koen heeft vervolgens uitgelegd hoe de HPI wordt berekend en hoe verschillende landen scoren. De HPI drukt uit hoe efficiënt we zijn in het bereiken van lange en gelukkige levens. Met name landen in Midden- en Zuid-Amerika scoren goed. Nederland is een middenmoter. Dit komt door een hoge ecologische voetafdruk.

Vervolgens zijn de mogelijkheden onderzocht om de HPI toe te passen op individueel, lokaal, regionaal en nationaal niveau. Volgens de aanwezigen zijn er veel mogelijkheden. De HPI zou zelfs een manier kunnen zijn om vooruitgang te herdefiniëren. Diverse vervolgstappen zijn genoemd om de HPI en geluk en welzijn in bredere zin onder de aandacht te brengen. Deze zullen in de nabije toekomst worden uitgewerkt.

Het betrof een eerste bijeenkomst, waar kennismaking en kennisdeling centraal stonden. Concretisering was nog niet aan de orde. De aanwezigen waren het erover eens dat het BBP niet langer voldoet en Nederland een beter kompas nodig is. Op basis van dit besef zal worden verder gewerkt.

Het meten van geluk

Een paar conclusies kunnen we trekken ten aanzien van het meten van geluk:

- ⤴ Geluk correleert positief met andere zaken.
- ⤴ Geluk is zowel persoonlijk een zinvol doel.
- ⤴ Welzijn dient centraal te staan in de politiek.
- ⤴ Relatie tussen economische groei en geluk is onduidelijk.
- ⤴ Zowel SCP en CBS hebben in Nederland data over geluk.
- ⤴ Meerdere indicatoren zijn nodig om goed beeld te krijgen.
- ⤴ HPI kan een overkoepelend verhaal bieden.
- ⤴ De HPI is eenvoudig uit te leggen en kan dus veel mensen bereiken.
- ⤴ Berekenen van HPI voor groepen in de samenleving lijkt zinvol en mogelijk.
- ⤴ Uitkijken voor te cognitief verhaal over HPI. Aandacht voor hart is noodzakelijk.

Vervolgstappen

Koen organiseert 29 maart een volgende sessie – met het zogehete Happy Planet Kick-off Team¹ - om concreet aan de slag te gaan met de ideeën die zijn verzameld tijdens de bijeenkomst van 22 februari. Hier worden onder andere de volgende ideeën behandeld;

---

¹ Opgeven is nog mogelijk.

- Brief over concept geluk opstellen, om naar de media te sturen. (Deze kan tevens dienen als startdocument voor HPI-team)
- Uitzoeken waar HPI wordt gebruikt als beleidsinstrument.
- Toepassing op bedrijven onderzoeken.
- Beschrijven relatie kosten (onduurzaam gedrag) – baten (geluk)
- Gedeelde kenmerken top 15 HPI beschrijven.
- Hoe HPI op EU agenda?
- Nederlandstalige website over HPI opzetten
- Berekenen HPI voor verschillende bevolkingsgroepen
- Vertalen naar beleidsvoorstellen.

Achtergronddocumentatie

[Presentatie Koen over HPI](#)

Bijlage 1 – Uitwerking flappen/ vragen

Bijlage 2 – Indicatoren Duitsland (van Gerrit Stegehuis)

Oog voor geluk, Jan Ott

[De sociale staat van Nederland, SCP](#)

[Gross National Happiness](#)

[OECD Better Life Index](#)

[Beyond GDP – EU](#)

Contact

www.platformdse.org

info@platformdse.org

Bijlage 1 – Uitwerking flappen/ vragen

Werking

1) Om welk soort geluk gaat het? (Pepijn)

De vraag is 'stel je een ladder voor van 0 tot 10, waarbij 10 het best mogelijke leven is, waar sta je' (Gallup)

2) Gegevens zijn van het hoofd. Nu het hart.

Dat kan bv door verhalen te vertellen.

3) Waar blijft aandacht voor ongelijkheid?

Gerrit meldt dat er ook een aangepaste HPI is waar ongelijkheid (door GINI-coefficient) wordt meegenomen.

4) Waarom zo weinig indicatoren? (Menko)

Nader te formuleren

5) Welke bron(nen) kan Nederland gebruiken?

Voor geluk meldt Jeroen dat SCP erg geschikt is. Daar zit een soortgelijke vraag in.

6) De 1,7 hectare als streefwaarde in 2050, is dat inclusief natuur of niet?

Nog na te gaan. (actie Kick-off team HPI)

7) Waarom geluk keer levensverwachting? (hoge correlatie)

Niet besproken

Toepassing

1) Wat is het gewenste resultaat? (dream)

Volgens Koen is de streefwaarde die de NEF heeft gesteld een mooi resultaat.

2) Is het ergens een officieel beleidsinstrument?

Onbekend, (actie Kick-off team Happy Planet Index)

3) Hoe HPI toe te passen op bedrijven? (Michiel)

Nog onbekend (actie Kick-off team Happy Planet Index?)

4) Hoe helpt de overheid nu al om bevolking gelukkiger en duurzamer te maken (Matthijs)

niet besproken

5) Hoe komen we uit de zero sum win/verlies setting van geluk (baten) en niet-duurzaam (kosten) (Matthijs)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

6) Wat zijn gedeelde kenmerken van de top 15? (Pepijn)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

7) Hoe krijgen we de HPI op de EU agenda? (Jan)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

8) Wat zijn maatschappelijk brede geluksfactoren? (Matthijs)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

9) Wat is de link tussen HPI en GDP? (Martijn)

Niet besproken

Welke ideeën heb je om de Happy Planet index als kompas voor vooruitgang bekender en beter te maken?

werking

1) Is de HPI te berekenen per provincie of gemeente? (Gerrit)

Gelukscijfers zijn via het SCP beschikbaar. Jan meldt dat de voetafdruk door Tedos (?) per provincie is berekend. (wordt nog verder opgepakt door Koen)

2) Uitwerken van HPI naar bevolkingsgroepen binnen NL/EU, bv naar inkomen of opleidingsniveau (Martijn)

Uitwerking is een vervolg op idee 1 (wordt opgepakt door Koen)

3) Set indicatoren om te komen tot regionale differentiatie en veranderingen in tijd.

Uitwerking is een vervolg op idee 1 (wordt opgepakt door Koen)

4) Meer EU-discussie/beleid voor een set indicatoren die alle landen minimaal samen gebruiken (Jan J.)

Geen vervolgactie besproken.

5) Op zoek naar partnerschap (wie helpt ons?) (Paul)

Jeroen meldt dat de leefsituatie-index kan helpen.

Koen zegt dat er een enquête is van de Happy Planet Index op persoonlijk niveau

(actie Koen: toezenden link enquête)

Toepassing

1) Promotie: website Nederlands talig waarop de HPI wordt gepresenteerd (ook lokale data)

(Gerrit)

(actie Kick-off team Happy Planet Index)

2) Landelijke campagne HPI voor burgers: berekenen van HPI en hoe verbeter je je HPI

(Michiel)

(actie Kick-off team Happy Planet Index)

3) De weg via Hearts and Minds Nederland publiek

(geen actiehouder bepaald)

4) HPI als niet politiek gekleurde basis/indicator voor beleid uitwerken. Evt a la G500 in elke partij een spokesman. (Matthijs)

(actie Kick-off team Happy Planet Index)

5) mensen tool bieden om welbevinden (duurzaam) te verhogen

Kijk bv op <http://www.key-competence-happiness.eu/nl> (Matthijs)

(actie Kick-off team Happy Planet Index)

6) ook in de HPI wordt verondersteld dat geluk altijd 'goed' is en maximaal moet zijn. Die veronderstelling moet genuandeerd worden (Jan O.)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

7) Hoe kan het dat we gelukkig zijn en toch slecht scoren? Deze vraag voor het voetlicht brengen. (Jeroen)

(actie Kick-off team Happy Planet Index)

8) Aangeven hoe de Nederlandse HPI hoger kan worden met concrete maatregelen (Jeroen)

(actie Kick-off team Happy Planet Index)

9) Empoweren van mensen door: trainen, coachen. Pay it forward. (Matthijs)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

10) Verplicht Voetafdruk op alle spullen. Ecologische calorieën (Pepijn)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

11) In onderwijs (duurzaam) welbevinden doceren (Matthijs)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

12) Interview afnemen en inhoudelijke publicaties (Masha)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

13) Best practices publiceren (Masha)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

14 Vertalen naar beleidsaanbevelingen * hoe HPI verhogen? (Martijn)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

15 Manifest schrijven (Koen)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

16 Schrijf een ijzersterke bijdrage voor Forum van de Volkskrant, met 10 prominente ondertekenaars (Frans)

(actie Kick-off team Happy Planet Index?)

17 Bedrijven inspireren tot invoeren HPI (Masha)

(Nog geen actiehouder benoemd)

Bijlage 2 – Indicatoren Duitsland

Een onderzoekscommissie van de Duitse Bondsdag met de naam 'Groei, Welvaart en Levenskwaliteit' doet onderzoek naar de mogelijkheden van een duurzame economie. Eén van de projectgroepen binnen de commissie had de opdracht tot één of meer 'welvaartsindicatoren' te komen die de economische, sociale en ecologische stand van zaken goed weergeven, die goed 'communiceerbaar' en verkrijgbaar zijn, en die als basis gebruikt kunnen worden voor besluiten door de politiek. De projectgroep heeft eind januari het eindverslag uitgebracht. Omdat ook bij ons steeds de vraag speelt welke indicatoren je nodig hebt om in de volle breedte een goed beeld te hebben van de stand van zaken, en om resultaten van beleid te kunnen meten, heb ik een samenvatting gemaakt.

Het verslag van de commissie werd niet unaniem goedgekeurd: vóór waren SDP, CDU en FDP, tegen de Grünen en Die Linke, die beiden met een eigen rapport kwamen. Belangrijk kritiekpunt van Grünen en Linken was het grote aantal indicatoren dat werd verkozen, waardoor ze noch in de media noch in de politiek werkelijk een rol zullen spelen. Ik geef eerste een overzicht van de door de meerderheid van de commissie gekozen indicatoren, dan van de voorstellen van Grünen en Linken.

De indicatoren zijn verdeeld in drie categorieën: Materiële welvaart, Sociaal en participatie, en Ecologie. Naast de indicatoren zijn er ook nog 'waarschuwingssignalen' ('Warnlampen') gedefinieerd: die worden wel gemeten, maar er wordt alleen over bericht als de waarde boven of onder een bepaalde drempel komt.

Indicatoren Materiële welvaart:

- ⤴ BBP per hoofd van de bevolking, en groei van BBP per hoofd van de bevolking.
De kritiek op deze indicatoren wordt wel beschreven, maar ze geven toch een goed beeld van de materiële welvaart, en zijn ook voor internationale vergelijkingen ingeburgerd.
- ⤴ Inkomensverdeling
Hier wordt de 80/20-verhouding als indicator gebruikt: de verhouding van de inkomens in het 80^e procent en die in het 20^e procent. Opgemerkt wordt dat de OECD 90/10 gebruikt, maar de commissie wil de extremen er buiten houden.
- ⤴ Staatsschuld als percentage van het BBP. Daar wordt nog een 'fiscaal duurzaamheidsgat' aan toegevoegd, een percentage van het BBP dat bij huidige inkomsten en uitgaven nodig is om ook in de toekomst het huidige niveau van voorzieningen te kunnen financieren.

Waarschuwingssignalen Materiële welvaart:

- ⤴ Netto-investeringen als percentage van het BBP. Als ook onderzoeksuitgaven daartoe gerekend gaan worden geldt een grenswaarde van 7,5%, daaronder is zorgelijk.

✦ Vermogensverdeling

Hier wordt de 90/50-verhouding gebruikt: de verhouding tussen het laagste vermogen van de bovenste 10% en het hoogste vermogen van de laagste 50%. De huidige data hierover zijn gebrekkig (om de vijf jaar vastgesteld), de waarschuwing moet afgaan als de waarde stijgt.

✦ Financiële duurzaamheid van de private sector.

Die bestaat op zich weer uit drie indicatoren: verhouding private schulden/BBP (grenswaarde 4%), stijging aandelenkoersen en stijging huizenprijzen op langere termijn (gecorrigeerd voor inflatie, grenswaarde resp. 40 % en 15 %). Waarschuwing gaat af als de indicator voor private schulden én één van de andere twee de grenswaarde overschrijden.

Tot slot is er onder de kop Materiële welvaart nog een indicator ('Hinweislampe') voor de productie die buiten de markt om gaat, die elke vijf jaar i.p.v. nu elke tien jaar uit enquêtes over tijdbesteding bepaald moet gaan worden. Het is geen 'officiële' indicator, omdat niet duidelijk is of stijging positief of negatief te waarderen is, en omdat niet duidelijk is tegen welk uurtarief de uren naar een geldbedrag omgerekend moeten worden.

Indicatoren Sociaal en participatie:

✦ Werkgelegenheidsquote

Percentage van de 15- t/m 64-jarigen dat in een baan of zelfstandig werkzaam is.

✦ Levensverwachting

✦ Opleiding. Percentage van de 20- tot 24-jarigen dat na de middelbare school een beroepsopleiding of hoger onderwijs succesvol heeft afgesloten.

✦ Voice en Accountability. Door de Wereldbank gemeten, een waardering van inwoners van een land van hun politieke participatie en vrijheid van pers en van meningsuiting.

Waarschuwingssignalen Sociaal en participatie:

✦ Percentage mensen dat graag langer wil werken. Is voor Duitsland nu ca. 11%, moet afgaan als het percentage gelijk blijft of hoger wordt.

✦ Aantal bij de geboorte te verwachten gezonde levensjaren. Moet afgaan als het aantal lager wordt.

✦ Permanente educatie. Percentage van de 25- tot 64-jarigen dat een opleiding volgt, gaat af als het percentage lager wordt.

Indicatoren Ecologie:

Hier worden de drie 'planetary boundaries' (Rockström et al.) gekozen, waarvoor de huidige waarden de maximaal toelaatbare grens wereldwijd gezien al hebben overschreden. De indicatoren gaan over de waarden voor Duitsland, als waarschuwingssignalen worden dezelfde indicatoren wereldwijd gebruikt.

1. Broeikasgasemissies, in CO₂-equivalenten. Houdt geen rekening met importen en exporten.
2. Biodiversiteitsverlies. Wordt benaderd via de vogelindex, beperkt tot vogels in het agrarisch gebied.
3. Stikstofbalans, het verschil tussen stikstoftoevoer en stikstofafvoer per oppervlakte landbouwgebied.

Waarschuwingssignalen Ecologie:

Dezelfde drie als hierboven genoemd, maar dan wereldwijd. Ze gaan af zolang de waarde zich boven de maximaal toelaatbare bevindt.

Over de Voetafdruk heeft de commissie uitgebreid gediscussieerd. Argument vóór het opnemen was vooral de communicatieve waarde, maar vanwege een aantal bezwaren is de voetafdruk niet als indicator opgenomen. Die bezwaren hadden vooral betrekking op het aggregeren van de data: daardoor mis je detail, en het omrekenen is discutabel. Zie bijlage. De commissie heeft ook indicatoren als Index of Sustainable Economic Welfare, Human Development Index, enz uitgebreid bestudeerd, maar is er niet zo duidelijk over waarom ze niet als indicator gebruikt worden. De suggestie die ik er uit lees, en die ook wel klopt met wat ze over de voetafdruk zeggen, is dat ze liever enkelvoudige indicatoren gebruiken, omdat dan, als er iets verandert, het ook duidelijk is waar de verandering zit. Over de HDI zeggen ze nog dat die voor (West-)Europese landen niet zo nuttig is omdat er weinig meer aan verandert.

Presentatie

De commissie doet de aanbeveling dat de regering de indicatoren 'regelmatig/jaarlijks' laat berekenen, en er dan haar standpunt over bepaalt. De indicatoren moeten permanent zichtbaar gemaakt worden in de Duitse Bondsdag, voor bezoekers, media en parlementariërs. Ook op het internet moeten ze te vinden zijn, waarbij het voor gebruikers mogelijk moet zijn een totaalindicator te bepalen door aan de afzonderlijke indicatoren gewicht toe te kennen (zoals bij de OECD 'Better Life'-index).

Minderheidsrapport van Die Grünen

Het aantal indicatoren dat de commissie wil is veel te groot. Het is onmogelijk een dergelijk aantal indicatoren in de media over het voetlicht te krijgen. Politiek is niet duidelijk hoe ze gebruikt kunnen worden, er zijn geen streefwaarden. De Grünen willen vier indicatoren, die jaarlijks ongeveer gelijktijdig gepubliceerd worden, waarna de regering verantwoording aflegt over de verschillen met de voorgaande cijfers.

Ze stellen de volgende indicatoren voor:

1. Ecologisch: Voetafdruk van Duitsland, gedeeld door de beschikbare biocapaciteit voor Duitsland. Die verhouding was in 2008 2,3, maar moet 1,0 of lager worden.

2. Sociaaleconomisch: De inkomensverhouding tussen de bovenste 20% en de onderste 20%. In 2011 was de verhouding 4,5:1, doel is de verhouding lager te krijgen, want kleinere inkomensverschillen hebben positieve uitwerkingen op veel gebieden (zie Wilkinson en Pickett, 2010, The Spirit Level)
3. Maatschappelijk: Tevredenheid over het leven, via subjectieve ondervraging. Doel is het aantal tevredenen te vergroten.
4. Economisch: BBP per hoofd van de bevolking, ondanks het feit dat groei ervan niet veel zegt, maar vanwege de vergelijking met andere landen.

Minderheidsrapport van Die Linke

Het aantal indicatoren is veel te groot, daarmee hebben ze geen invloed meer in politiek en media. Indicatoren m.b.t. financiën, arbeidsmarkt, gezondheid en onderwijs komen wel bij de behandeling in het parlement van die onderwerpen aan de orde, het heeft geen zin ze hier te dupliceren. Een dashboard aan indicatoren werkt in de media heel slecht. Het grote aantal roept ook de vraag op waarom andere mogelijkheden dan niet zijn opgenomen, bijv. m.b.t. vrede, emancipatie, migratie. Met slechts drie indicatoren is al duidelijk te maken hoe het ervoor staat, andere indicatoren kunnen desgewenst bij de jaarlijkse rapportage in de toelichting worden opgenomen.

De indicatoren zijn:

1. Het gemiddeld betaalde brutoloon per werknemer (gecorrigeerd voor inflatie). Dit geeft aan in hoeverre werknemers deel hebben in de stijging van de welvaart, zeker als dat wordt vergeleken met de ontwikkeling van het BBP per hoofd van de bevolking.
2. De vermogensverhouding tussen de rijkste 1% en de armste 50%, die verhouding is nu 1250:1. Dit is een goede maat voor de ongelijkheid, die naar beneden moet omdat dat op veel terreinen voordelen biedt, zie weer Wilkinson en Pickett.
3. De Ecologische Voetafdruk. Geeft een goed bruikbaar totaaloverzicht, Die Linke is het niet eens met de bezwaren van de commissie tegen de voetafdruk.

Die Linke levert ook kritiek op een paar van de door de commissie gebruikte indicatoren:

De 80/20-indicator van de commissie laat extremen buiten beschouwing, en varieert daardoor nauwelijks door de jaren heen.

Staatsschuld als percentage van het BBP houdt geen rekening met vorderingen. Bovendien als het schulden van de staat t.o.v. binnenlandse crediteuren zijn is het meer een verdelingsprobleem.

De Voice & Accountability-indicator valt buiten het mandaat van de commissie, en het is onduidelijk welke experts op grond van welke criteria de uitkomst bepalen. Als er zoiets in zou moeten, dan moest dat op basis van enquetes in Duitsland.

Tenslotte levert Die Linke kritiek op de geplande uitvoering. Die moet gebeuren door de SVR ('Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung'), samen met

de Sachverständigenrat für Umweltfragen. Maar die SVR heeft zich tot nu toe alleen met economische vraagstukken beziggehouden, het is daarom absurd, en politiek gezien een verkeerd signaal, hen te vragen ook de verantwoording voor de alternatieve indicatoren te nemen. Er zou een Raad voor de sociale en ecologische Welvaart opgericht moeten worden. Resultaten, data en verwerkingsmethoden zouden op het internet moeten komen, zodat ook iedereen erover kan meediscussiëren.

De originele documenten:

Verslag van de commissie:

http://www.bundestag.de/bundestag/gremien/enquete/wachstum/Kommissionsdrucksachen/87_Abschlussbericht_PG_2.pdf

Commentaar van Die Grünen:

http://www.bundestag.de/bundestag/gremien/enquete/wachstum/Kommissionsdrucksachen/89_Abschlussbericht_PG_2_B90DieGrünen_UnderungsAntrag.pdf

Commentaar van Die Linke:

http://www.bundestag.de/bundestag/gremien/enquete/wachstum/Kommissionsdrucksachen/88_Abschlussbericht_PG_2_DIE_LINKE_Sondervotum.pdf

Discussie over de Ecologische Voetafdruk

Hieronder de bezwaren tegen de voetafdruk uit het rapport, dat is dus van de meerderheid van CDU, SPD, FDP. Tussen haakjes heb ik steeds aangegeven waarom Die Linke het met die kritiek niet eens is, de Grünen zeggen er niets over.

- Heel verschillende soorten gegevens worden samengevoegd, de subjectieve omrekening naar gha is niet transparant (Linke: de omrekening is wél transparant, op site GFN te vinden)
- Omdat er maar één getal uit komt, kun je de ontwikkelingen erachter niet zien (onjuist: doel is juist één getal, maar je kunt altijd de achterliggende gegevens gebruiken)
- Het uiteindelijke resultaat berust op veel aannames, en is dus niet betrouwbaar vergeleken met andere indicatoren (complexe systemen zijn zonder aannames 'sowieso' niet af te beelden)
- Het begrip 'global hectare' abstraheert van de werkelijke oppervlaktes (jazekeer, dat maakt juist oppervlaktegebruik vergelijkbaar met biocapaciteit)
- In de beschouwingen worden niet betrokken niet vernieuwbare grondstoffen (klopt, maar het gaat ook om de risico's voor de biosfeer), water (klopt niet, 'bioproductief' belangrijke wateren wel), 'onproductief' land (klopt, het is ook niet duidelijk dat dat van belang is voor de biodiversiteit)
- De voetafdruk is dus geen goede maat voor biodiversiteit, behoud van ecosystemen, nationaal grondstoffenbeheer (het is juist een uitstekende maat voor biodiversiteit en ecosystemen, omdat het de centrale oorzaken van de achteruitgang in kaart brengt)
- Je kunt er verkeerde politieke conclusies uit trekken: vergroting van de biocapaciteit zou je

kunnen bereiken door intensivering van de landbouw i.p.v. door vermindering van grondstoffengebruik (als je maar naar één indicator kijkt, kun je altijd verkeerde conclusies trekken; nadenken blijft nodig)

Volgens de commissie is verdere ontwikkeling van de voetafdruk nodig:

- Verbetering van de gedeeltelijk onzekere data en de transparantie
- Een betere koppeling met bestaande rekensystemen op ecologisch gebied
- Meer rekening houden met oorsprong en bestemming van handelsgoederen
- Bij import geen globale coëfficiënten gebruiken voor indirecte energie, maar productafhankelijke

Die Linke concluderen: Gegeven de vele voordelen is de voetafdruk de beste indicator om de ecologische draagkracht weer te geven: goed gefundeerd, goed over te brengen, breed gebruikt, wordt wetenschappelijk verder ontwikkeld in een toegankelijk en transparant proces.

Wat Die Grünen betreft: zij willen inderdaad duidelijk maken dat Duitsland veel meer verbruikt dan het kan leveren, daarom vergelijken ze de Duitse voetafdruk met de Duitse biocapaciteit. Ze hadden misschien beter kunnen vergelijken met het gemiddelde aantal gha's dat een wereldbewoner ter beschikking heeft, omdat zo landen met een grote biocapaciteit er 'goed af komen'.